

خليج فارس

زيباترين آكواريوم

طبيعي جهان

Photo by: Sea Man

یکی از زیباترین آکواریوم‌های طبیعی دنیا را می‌توان در خلیج فارس پیدا کرد. علاوه بر تنوع حیرت‌انگیز گیاهی و حیوانی این خلیج می‌توان به گونه‌های ویژه و استثنایی این منطقه نیز اشاره کرد. در زیر برخی از مهم‌ترین این گونه‌ها را معرفی خواهیم کرد.

در خلیج فارس که ساحلی زیبا از اروندرود تا سواحل شمال تنگه هرمز را پدید آورده است و عمق متوسط آن در حدود ۳۵ متر است، گونه‌های ویژه زیر زندگی می‌کنند:

لاک پشت‌ها

خلیج فارس بزرگترین پناهگاه موجودات دریایی به ویژه آبزیان ظریف و کوچک از قبیل ماهی‌های تزئینی زیبا و رنگارنگ، مرجان‌ها، صدف‌ها، حلزون‌ها، نرم تنان، شقایق‌ها، اسفنج‌ها، عروس‌های دریایی و غیره است. تعداد زیادی از این آبزیان که در نوع خود زیباترین موجودات دریایی هستند، به علت حوادث مختلف و مسایل زیستی به این پناهگاه آرام و گرم پناه آورده‌اند و از هزاران سال پیش در آن به زندگی خویش ادامه می‌دهند.

امروزه همین مجموعه جانوری بی مهره گان در نواحی کم عمق ساحلی در حال زیست هستند. از جمله نمونه‌های فسیلی موجود در صخره‌های ساحلی انواع مرجان‌های شاخه درختی، مرجان‌های مغزی، انواع خارپوستان و انواع نرم

مرجانها و یا حتی آثار فسیلی آنها نشان دهنده عدم آلودگی است، زیرا مرجانها در آبهای تمیز و شور قادر به حیات هستند .

لاک پشت‌های سبز در تمام فصول سال در مناطق ساحلی دیده می‌شوند و لاک پشت‌های پوزه عقابی فقط در دوره کوتاهی راهی ساحل جنوبی قشم می‌شوند. این لاک پشت‌ها از اواخر زمستان تا اوایل بهار هر سال به سواحل روستای شیب دراز می‌آیند و تخمگذاری می‌کنند. این لاک‌پشت‌ها در ۴۰ سالگی بالغ می‌شوند و همان نقطه ای را برای تخمگذاری انتخاب می‌کنند که در آن به دنیا آمده‌اند. حدود ۵۰ روز پس از تخمگذاری لاک پشت‌های کوچک از زیر ماسه‌ها بیرون می‌آیند و راهی دریا می‌شوند. در این دوره خطرات بسیاری را از سر می‌گذرانند اما با یاری چند کارشناس و شماری از اهالی محلی بسیاری از این بلاها از سر لاک پشت‌های کوچک کم شده است. حفاظت از تخم لاک پشت‌ها و سپردن بچه‌های چند سانتیمتری به دریا، خطر سگ‌های ولگرد، روباه‌ها و پرندگان شکاری و حتی افرادی که به تخم لاک پشت علاقه دارند را به طرز چشمگیری از میان برد.

مرجان‌های شگفت‌انگیز

زنده‌ترین و زیباترین مرجان‌های جهان را می‌توان حوالی ساحل قشم مشاهده کرد. آب زلال خلیج فارس

با رفتار بازیگوشانه خود لذت بهره‌گیری از طبیعت و دریا را دو چندان می‌کنند. از سویی علف‌های دریایی، زیبایی دیگری به این نواحی بخشیده است. این گیاهان آبی همچون نمونه‌های خشکی با قامت صاف به سوی خورشید قد کشیده‌اند و در بسترهای ماسه‌ای به اعماق آب سرسبزی خاصی داده‌اند. علف‌های دریایی منبع مهم غذایی برای آبزیان این منطقه هستند.

شاید از نظر زیبایی هیچ محیط طبیعی دیگر در جهان قابل مقایسه با این مناطق نباشد. آبسنگ‌های مرجانی دومین بیوم غنی جهان هستند. به غیر از گونه‌های مرجانی و جوامع زیستی وابسته به صخره‌های مرجانی، این اکوسیستم‌ها تعداد بسیاری از آبزیان آب‌های آزاد را نیز حمایت می‌کنند. آبسنگ‌های مرجانی به دلیل داشتن گونه‌های زیاد، یک اکوسیستم حساس به شمار می‌روند. بسیاری از موجودات وابسته به آبسنگ‌های مرجانی در دوره‌های مختلفی از حیات خود منبع غذایی اصلی ماهی‌ها، میگوها و دیگر گونه‌های حایز اهمیت اقتصادی محسوب می‌شوند. مصون ماندن این موجودات مستلزم حفاظت از اکوسیستم حساس و شکستن مرجان‌هاست.

تقریباً ۶۰ گونه مرجان در خلیج فارس شناسایی شده است. اگر چه تنوع مرجان‌ها در این منطقه زیاد است اما جزایر مرجانی دارای جایگاه خاصی در اکوسیستم دریایی خلیج فارس هستند. زیرا امکان ویژه‌ای برای زاد و ولد جانوران به شمار می‌آیند.

دشمنان طبیعی مرجان‌های خلیج

مرجانهای ریف‌ساز علاوه بر اینکه دارای نقش بسیار مهمی که در اکوسیستم‌های دریایی دارند، از نظر مطالعات ژئوشیمیایی دارای نقش قابل توجهی هستند. این موجودات به عنوان یکی از ابزارهای شاخص زمین‌شناسی در مطالعات زیست محیطی به حساب می‌آیند. بدلیل شرایط ویژه آب و هوایی خلیج فارس و بالا بودن درجه حرارت و به طبع شوری آب دریا نسبت به دیگر مناطق در ناحیه حاره این موجودات در بدترین شرایط زندگی می‌کنند که این وضعیت باعث محدود شدن تنوع گسترش گونه‌های مرجانی در محیط دریایی خلیج فارس شده است. بهترین تنوع و گسترش مرجانها در ساحل شمالی در جزایر خارک، خارک، کیش و لاوان و در بخش‌های غربی بین بحرین و سواحل کویت دیده می‌شود. مرجانها بدلیل داشتن میزان رشد مشخص در طول سال و تولید اسکلت آراگونیتی می‌توانند به عنوان ابزاری برای درک ژئوشیمیایی محیط بکار گرفته شوند. میزان رشد مرجان جنس *Goniastrea* در جزایر خارک، قشم و لارک بین ۶-۷ میلی‌متر در سال متغیر است. تغییرات درجه حرارت باعث از بین رفتن بافت زنده مرجانها یا سفیدشدگی می‌شود، این پدیده در خلیج فارس به واسطه کاهش درجه حرارت و یا بیرون ماندن مرجانها از آب هنگام جزر و قرارگرفتن در معرض تابش مستقیم اشعه خورشید صورت می‌گیرد. ماهی‌ها، توتیای دریایی، دوکفه‌ایها و کرم‌های حفار از جمله موجوداتی هستند که باعث تخریب اسکلت مرجانها در خلیج فارس شده‌اند. عملکرد این موجودات باعث کاهش استحکام اسکلت آراگونیتی مرجانها شده است.

سبب شده تا فواصلی دور از ساحل مرجان‌ها چون لکه‌هایی تیره رنگ به چشم بیایند. در لابه لای این موجودات دریایی که با جریان آب، حرکات موزونی را پی می‌گیرند. انواع ماهیان رنگارنگ و آکواریومی نظر غواصان و شناگران را به خود جلب می‌کنند. دلفین‌های زیبا که پیوندی عجیب با انسان دارند نیز در این مناطق آبی دیده می‌شوند. گاه دلفین‌ها

تنان شامل دوکفه‌ای‌ها از جمله دوکفه‌ای غول پیکر و نیز انواع صدف‌ها و شکم پایان است. این صخره‌ها بر اثر فعالیت امواج به شدت فرسایش یافته‌اند. اگر کمی به مناطق دوردست نظر کنیم باز هم صخره‌هایی مشابه را می‌بینیم که روزگاری ساحل دریا بوده‌اند که بر اثر پسروی دریا امروزه خارج از آب قرار گرفته‌اند. حضور

منابع غذایی

یکی از شگفتی‌های زیر دریا وجود گیاهان و جانوران است. موجوداتی که زنجیره زیستی مستقلی را به نمایش گذاشته‌اند. جلبک‌های دریایی گروه بزرگی از گیاهان دریایی محسوب می‌شوند و با تغییر شرایط توپوگرافی و عمق آب، تراکم آنها تغییر می‌کند. زیستگاه اصلی جلبک‌ها، صخره‌های بین جزرومدی است. اگرچه در این منطقه تفاوت چندانی از لحاظ عمق وجود ندارد ولی نوع بستر، مکان رویش و حرکت شدید آب، بر نوع جلبک‌های رشد یافته مؤثر است. محل رویش این جلبک‌ها، محل مناسبی برای تخم‌گذاری برخی جانوران و رشد آنها است، همچنین برخی جانوران از جلبک‌ها به عنوان یک منبع غذایی استفاده می‌کنند، از این رو آنها در زنجیره غذایی اکوسیستم دریایی اهمیت بسزایی دارند.

در طول ساحل دریا حد فاصل بین دریا و خشکی در برگیرنده پهنه‌های وسیع جزر ومدی (intertidal zone) است که بدلیل زیست بسیاری از موجودات از همچون پرندگان، نرم‌تنان، سخت پوستان، گیاهان و غیره در آن از مناطق مهم و حساس اکولوژیکی بشمار می‌آید. این مناطق به طور متناوب تحت تاثیر نیروی جاذبه ماه در معرض هوا قرار می‌گیرند. موجودات این مناطق تحت تاثیر عوامل زیستی و غیرزیستی نظیر تغییرات شوری، درجه حرارت، رطوبت و رقابت قرار می‌گیرند. تاثیر این عوامل به جزر و مد، شیب ناحیه، طول عرض جغرافیایی و شدت تابش خورشید بستگی دارد. در توزیع موجودات گیاهی و جانوری به صورت افقی و عمودی این نکته قابل توجه است که هر گونه یا گونه‌های خاص در یک محدوده مشخصی زندگی می‌کنند. به این ترتیب تنوع موجودات پایین ناحیه جزر ومدی (lower mid littoral) نسبت به ناحیه بالاتر بیشتر است.

جلبک‌های خلیج فارس

جزر و مد از زیباترین پدیده‌های طبیعت نوارهای ساحلی به شمار می‌آید. نیروهای جاذبه بین ماه، خورشید و زمین باعث حرکت آب دریاها شده و جریانات جزر و مدی را به وجود می‌آورند. هر جزر و مد متوالی به طور متوسط در طول ۱۲ ساعت رخ می‌دهد و اختلاف ارتفاعی بعضاً تا ۲۰ متر را ایجاد می‌نماید. در دشتی از نوار ساحلی امتداد رشته کوه زاگرس دیواره‌ای در مقابل امواج به وجود آورده است. این طبقات متعلق به ۴ تا ۵ میلیون سال پیش بوده، عموماً از لایه‌های آهک رس یا به اصطلاح مارن تشکیل شده‌اند و دارای تنوع رنگی زیبایی هستند. میزان حضور آهک رس در سنگهای مارنی بین ۳۵ تا ۶۵ درصد متغیر است. تنوع رنگ در رسوبات مارنی به دلیل حضور کانی‌های فرعی است. کانی کلریت در ترکیبات شیمیایی مارن‌ها باعث ایجاد رنگ سبز شده و وجود کانی‌های اکسید آهن در مارن‌ها به آن رنگ قرمز، زرد، و یا خاکستری می‌بخشد.

علاوه بر فعالیت امواج هوازدگی نیز به همراه فعالیت جلبک‌ها صخره‌ها را به شدت تحت تاثیر قرار داده است. جلبک‌های دریایی از جمله موجودات مهم دریایی هستند که به صورت مستقیم و غیرمستقیم در تغذیه انسان و تولید مواد شیمیایی مختلف به کار می‌روند. این کاربرد باعث شده در حال حاضر بخش عمده‌ای از درآمد حاصل از بیوتکنولوژی دریایی، به این

موجودات اختصاص یابد.

این جلبک‌ها از جمله موجودات دریایی هستند که در زمینه‌های مختلفی از جمله تغذیه انسان، تولید مواد آرایشی، افزودنی‌های غذایی دام، کود و غیره مورد استفاده قرار می‌گیرند. مصرف جلبک‌ها به عنوان غذا در ژاپن به قرن چهارم و در چین به قرن ششم میلادی برمی‌گردد. امروزه این دو کشور همراه با کشور کره، بزرگترین مصرف‌کنندگان جلبک به صورت غذا هستند. ارزش کل تولید این فرآورده‌ها، در حدود ۵/۵ تا ۶ میلیارد دلار در سال تخمین زده شده است. از این رقم، تولید فرآورده‌های غذایی برای مصارف انسانی، ۵ میلیارد دلار را به خود اختصاص می‌دهد. سایر مواد استحصالی از این جلبک‌ها (کلوئیدهای محلول در آب، Hydrocolloid) و مصارف متفرقه مانند کودها و افزودنی‌های غذایی، بقیه بازار را تشکیل می‌دهند (۱-۰/۵ میلیارد دلار).

ماهی‌های خوراکی زیبا

مردمان ساحل خلیج فارس اقتصادی برپایه این خلیج همیشه نیلگون دارند. کار اغلب این مردم صیادی است و پشت در پشت به این شغل روی می‌آورند. برخی از آنها صیاد دو کفه‌ای‌ها برای یافتن مروارید هستند که این نوع شکار در نوع خود در دنیا بی‌نظیر است. برخی نیز شکار چپان ماهی‌اند که عمری را روی آب سپری می‌کنند. وجود ماهی‌های

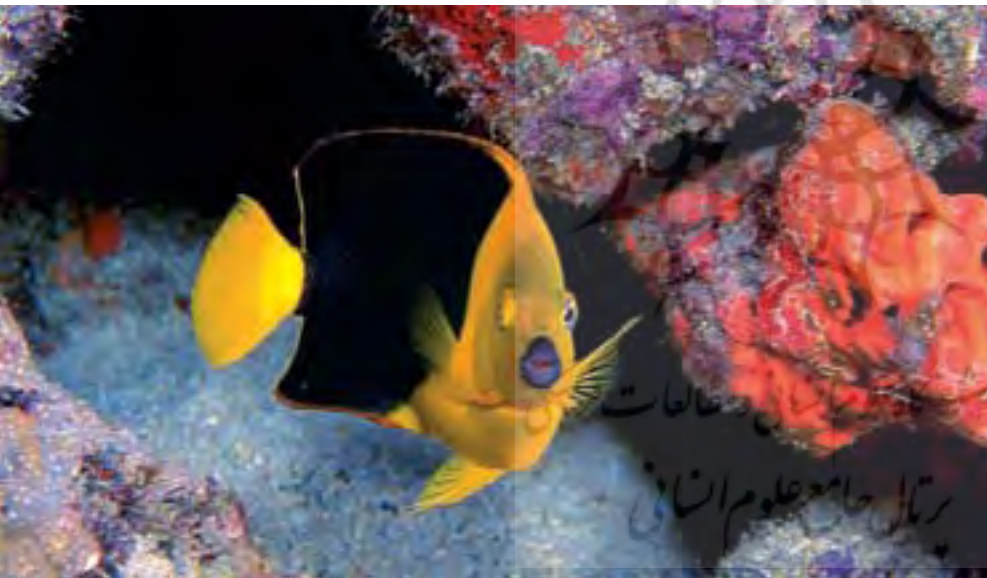
مخروطی نوک تیز و بسیار برنده است. از انواع کولی می‌توان به کولی بلند، کولی بی دندان، کولی پنگ، کولی جرجور اشاره کرد.

ماهی شوریده در بندرعباس موش دندان نامیده می‌شود در جلوی فک دو دندان شبیه دندان موش دارد و رنگ بدن آن در پشت و در قسمت شکم نقره‌ای است.

در خلیج فارس دو نوع حلوا سفید و حلوا سیاه زندگی می‌کنند. ماهی‌های حلوا عموماً در دریا زندگی کرده و وارد خلیج کوچک چابهار و خور موسی شده و تغذیه می‌کنند و در زمستان و اواسط پاییز به دریا باز می‌گردند. بدن ماهی شورت نقره‌ای با اثرات تیره در پهلوهاست. دارای ۱۱ تا ۱۲ شعاع در باله پشتی است. ماهی شورت بیشتر در شن و یا روی شن و در کنار دریا زندگی می‌کند.

نام دیگر ماهی سرخو حرمو یا سیبیتی است. رنگ آن قرمز متمایل به صورتی بوده و دارای گردن ضخیم و گوشه‌تالویی است، دهان سرخو بزرگ است و کوهان دارد، وزن آن به سه تا چهار کیلو هم می‌رسد. از انواع آن می‌توان به سرخوی دم سیاه، سرخوی خونی، سرخوی کم پولک و ... اشاره کرد.

از دیگر ماهی‌های خوراکی خلیج فارس می‌توان ماهی شهری که سفید مایل به زرد و دارای پولک است، سنگسر یا دختر ناخدا، میش ماهی یا ماهی کر (KER)، گاریز یا کاریز، چمن، راشگو، قباد، سچل که آن را ماهی سه کله، سکه هم می‌نامند،

صافی عجمی، با رنگ سیاه (یا قهوه‌ای متمایل به سبز) و لکه‌های سفید و صافی عربی با رنگ قهوه‌ای روشن تا سبز و شکم نقره‌ای و ساردین را نام برد. علاوه بر این انواع خرچنگ‌های خوراکی و غیر خوراکی نیز در خلیج فارس زندگی می‌کنند. در اصطلاح مردم جنوب، به خرچنگ سنگو (Sengoo) یا سنگو، می‌گویند. سینگوهای خلیج فارس نیز همچون ماهی‌های این منطقه دارای انواع گوناگونی هستند.

متنوع خوراکی همیشه توجه تاجران ماهی را به سوی خلیج فارس جذب کرده است.

شیر ماهی در خلیج فارس زیست می‌کند. این ماهی دارای اسکلت استخوانی است و تقریباً به شکل هواپیمای جت است. هورر یا تن دارای گوشتی پرخون به رنگ شکلاتی تیره است و در بندر خلیج فارس از آن برای تهیه ماهی سوری استفاده می‌کنند. کولی یا کوسه در داخل دهان دارای دندانهای